

Gājputni

Gājputni (Latvijā vismaz 140 sugu) veic regulāras un kalendārā laika ziņā samērā noteiktas sezonālās migrācijas no ligzdošanas vietām uz diezgan pastāvīgām un attālām ziemošanas vietām.

Ornitofenoloģiskajiem novērojumiem Latvijā ir vairāk nekā 150 gadu ilga vēsture, tomēr tie savu nozīmi nav zaudējuši vēl tagad. Šajā laika posmā visai dažādi un atšķirīgi bijuši arī ornitofenoloģisko novērojumu mērķi, apjoms, kā arī pētījumu datu apstrādes līdzekļi un izmantošanas iespējas.

Pašlaik fenoloģija cilvēkus ieinteresējusi kā izklaides un izglītošanās veids dabas vērošanā. Tomēr ir vairāki nopietni iemesli, kāpēc pētīt fenoloģiskās parādības. Sīkāk pētot klimatiskās pārmaiņas un ozona caurumu paplašināšanos, zinātnieki var salīdzināt gadsimtiem senus fenoloģiskos pierakstus par putniem un augiem un vides apstākļu ietekmi uz tiem, kā arī salīdzināt ar mūsdienu fenoloģiskajiem pierakstiem. Šādā veidā ir iespējams izveidot vairāku indikatoru virkni, kas var norādīt uz būtiskām klimatiskām izmaiņām.

Izmantojamās metodes raksturojums

Atlidošanas uzskaites metode balstās uz gājputnu atgriešanās datumu reģistrēšanu ik pavasari daudzus gadus pēc kārtas visā ZBR teritorijā daudzos punktos. Šāds datu kopums dod ainu par atgriešanās norisi teritorijā kopumā, par dažādu putnu sugu atgriešanās izmaiņām un ļauj noteikt ilggadējas atgriešanās svārstības un tendences.

Novērojumu protokolā iekļautas 15 labi atpazīstamas putnu sugas: baltā cielava (*Motacilla alba*), baltais stārķis (*Ciconia ciconia*), bezdelīga (*Hirundo rustica*), dzeguze (*Cuculus canorus*), dzērve (*Grus grus*), grieze (*Crex crex*), ķīvīte (*Vanellus vanellus*), lakstīgala (*Luscinia luscinia*), lauku balodis (*Columba palumbus*), lauku cīrulis (*Alauda arvensis*), mājas čurkste (*Delichon urbica*), mājas strazds (*Sturnus vulgaris*), svīre (*Apus apus*), vālodze (*Oriolus oriolus*), žubīte (*Fringilla coelebs*).

Novērojuma vietas (parauglaukuma) izvēle dabā

Vēlamā teritorija, kurā ir jāveic gājputnu uzskaitē, būtu apmēram 2 km rādiusā ap savu dzīvesvietu. Apmeklējot kādu speciālu vietu vai biotopu, būtu jānorāda tā precīza atrašanās vieta, ja tajā ir reģistrēti gājputni.

Novērojumu veikšanas princips

Regulāra gājputnu uzskaitē būtu jāveic februāra pēdējā dekādē vai marta pirmajā dekādē. Putniem noteicošais ir barības pieejamība, kuru ietekmē apkārtējās vides temperatūra. Minēto sugu barības ieguves iespējas visvairāk ietekmē sniega sega. Tas attiecas uz sugām, kas atlido agri pavasarī. Sniega sega neietekmē vēlās sugas, kas atlido aprīļa beigās un maijā.

Gājputnu uzskaitē būtu jāveic līdz maija beigām. Sarakstā minēto gājputnu aptuvenie atlidošanas laiki minēti putnu noteicējos. Nav iespējams putnus vērot 24 stundas diennaktī. Svarīgi būtu veikt uzskaiti regulāri katru dienu noteiktā laikā un vietā.

Metodes priekšrocības

Šī metode ir gandrīz vienīgā, ar kuras palīdzību ik gadus iespējams iegūt lielu informācijas daudzumu par noteiktu teritoriju.

No anketā minētajām sugām vizuāli atpazīt var visas sugas.

Metodes trūkumi

- nav iespējams pārbaudīt datu izcelsmi un tādēļ novērtēt atsevišķu novērojumu ticamību;
- metode skar tikai pirmos novērojumus;
- datus var ietekmēt novērotāju aktivitāte.

Novērojumu veikšana

Vislielākā putnu aktivitāte ir vērojama rīta stundās, tūlīt pēc saullēkta. Arī pirms saulrieta putnu aktivitāte kļūst lielāka. Šīs aktivitātes visciešākajā veidā ir saistītas ar barības ieguvu.

Tāpat kā visus citus dzīvniekus arī putnus ietekmē laikapstākļi, sevišķi pavasarī. Pasliktinoties laika apstākļiem, samazinās arī

Novērojuma mērķi

Pavasara pirmo gājputnu atlidošanas datumu dinamikas salīdzinājums ZBR teritorijā.

Nepieciešamā kvalifikācija

Lai precīzi noteiktu gājputnus, tie jāpazīt vizuāli, kā arī jāatpazīst balsis.

Tomēr ir vairākas sugas, kuru atgriešanos vieglāk var noteikt pēc to balsīm, - tas ir lauku cīrulis, dzeguze, grieze, lakstīgala, vālodze, žubīte. Šo sugu putnu balsis vēlams zināt.

Nepieciešamais inventārs

- novērojuma protokols;
- noteicēji (*Latvijas putnu noteicējs (Strazds, 1996, 1999)*);
- paliktnis pierakstu veikšanai;
- rakstāmpiederumi;
- binoklis ar 10x palielinājumu (pilnīgi pietiks daudzveidīgai ikdienas lietošanai mežā, pļavās u.tml.) vai ar 12x palielinājumu klajām vietām (jūra, tīrumi, ezeri). Svarīgāk ir laba gaismasspēja (uz ko daļēji norāda otrais skaitlis aiz palielinājuma, t.i., ārējo lēcu diametrs; vēlams diametrs būtu no 40 līdz 50 mm).

Lai atpazītu putnus pēc balsīm, kā palīgīdzekļi var izmantot speciālus putnu dziesmu ierakstus.

putnu aktivitāte. Tomēr lielāku ietekmi laikapstākļi atstāj uz gājputnu uzskaites veicējiem.

Vēlams apsekot savu dzīves vietu pavasara pirmajās saulainajās dienās, jo tad putnu migrācija ir lielāka. Savukārt, ja februāra beigās un marta sākumā laikapstākļi ir gājputniem nelabvēlīgi (snieg, puteņo, līst), gājputni atlidos maz.

Veicot uzskaiti, jāapmeklē pēc iespējas dažādāki biotopi, t.i., mežs, purvs, pļava, tīrums, apdzīvota vieta, upe, ezers u.c. Lielākā daļa no protokolā minētajām sugām uzturas un dzīvo apdzīvoto vietu vai viensētu tuvumā.

Pirmie gājputni parādīsies tur, kur būs pirmie no sniega brīvie laukumi, kur iespējams iegūt barību. Pirmie atgriežas tie putni, kas ziemo Eiropā un ir visēdāji, - lauku cīrulis, mājas strazds, ķīvīte. Vēlāk atgriežas putni, kas ziemo Āfrikas centrālajā daļā un pārtiek no kukaiņiem, - bezdelīga, svīre, vālodze.

Novērojuma protokola aizpildīšanas metodika

Galvenais un svarīgākais protokolā ir norādīt precīzu uzskaites vietu un precīzu sugas atlidošanas datumu. Novērojuma protokolā ir norādīts sugas nosaukums un tā saīsinājuma kods. Jums jāaizpilda atlikušās četras kolonnas. Par to, kas kurā kolonnā jāraksta, var izlasīt to augšdaļā. Protokola otrā pusē norādīta papildinformācija, kas būtu nepieciešama turpmāko pētījumu veikšanai. Vēlams ziņās par sniega stāvokli savas uzskaites vietas tuvumā, kur jānorāda tikai datums un novērojuma vieta.

Ja ir kāda informācija, kas tieši neattiecas uz anketā minētajām sadaļām, lūgums to norādīt ailē "Cita informācija".

Novērojuma protokolā ir norādīts kalendārs, kurā ir jāatzīmē datumi, kad veikta uzskaitē. Gandrīz neiespējami gājputnu uzskaiti veikt katru dienu. Tādēļ nepieciešams atzīmēt tikai tos datumus, kad veikta uzskaitē. Šī gājputnu uzskaitē nav eksāmens. Jo godīgāk būs aizpildīts uzskaites kalendārs, jo precīzākus rezultātus varēs sniegt par gājputnu atlidošanu ZBR teritorijā.

Sastādījis Mārcis Trums

Gājputnu uzskaitē

Novērojumu veic (vārds, uzvārds)

Adrese: LV-

Tālrunis: E-pasts:

Ziņas par novērotajām gājputnu sugām

Nr. p.k.	Sugas nosaukums	Sugas kods	Novērojuma datums (dd.mm.gggg)	Putnu atpazīšanas veids		Biotops (tirums, apdzīvota vieta, ezers u.c.)	Novērojuma vieta (vieta jāuzrāda gadījumā, ja uzskaitē veikta ārpus savas dzīves vietas, kad nepieciešams speciāls apmeklējums. Piemēram, 5 km attālā plavā vai purvā)
				redzēts	d zirdēts		
1.	Lauku cīruļis	ALARV		R	Dz		
2.	Mājas strazds	STVUL		R	Dz		
3.	Ķīviķe	VAVAN		R	Dz		
4.	Dzērve	GRGRU		R	Dz		
5.	Baltais stārķis	CICIC		R	Dz		
6.	Žubīte	FRCOE		R	Dz		
7.	Baltā cielava	MOALB		R	Dz		
8.	Lauku balodis	COPAL		R	Dz		
9.	Bezdelīga	HIRUS		R	Dz		
10.	Dzeguze	CUCAN		R	Dz		
11.	Lakstīgala	LULUS		R	Dz		
12.	Mājas čurkste	DEURB		R	Dz		
13.	Vālodze	ORORI		R	Dz		
14.	Svīre	APAPU		R	Dz		
15.	Grieze	CRCRE		R	Dz		
16.			R	Dz		
17.				R	Dz		
18.				R	Dz		
19.				R	Dz		
20.				R	Dz		
21.				R	Dz		
22.				R	Dz		
23.				R	Dz		
24.				R	Dz		
25.				R	Dz		
26.				R	Dz		
27.				R	Dz		
28.				R	Dz		
29.				R	Dz		
30.				R	Dz		

